

5. Davyidov, O. 2013. "Setevoe obschestvo i ego bytie" [Network society and its existence]. *Sovremennyye issledovaniya sotsialnykh problem*. 11 (31): 12-20.

6. Deloz, Zh., Gvattari, F. 2008. *Anti-Edip: Kapitalizm i shizofreniya* [Capitalism and Schizophrenia]. Ekaterenburg: U-Faktoriya.

7. Deloz, Zh., Gvattari, F. 2010. *Tyisyacha plato: kapitalizm i shizofreniya* [Thousand plateau: capitalism and schizophrenia]. Ekaterinburg: U-Faktoriya, Astrel.

8. Drotianko, L. 2014. "Sotsiokulturni pidstavy transformatsii poniatynnoho aparatu suchasnoho filosofuvannia" [Socio-cultural foundations of the transformation of the conceptual apparatus of modern philosophizing]. *Visnyk Natsionalnoho aviatyynoho universytetu. Seriya: Filosofiia. Kulturolohiia*, № 2 (20): 15-18.

9. Liotar, Zh.-F. 1998. *Sostoyanie postmoderna* [Postmodern state]. SPb: Aleteyya.

10. Sokal, A., Brikmon, Zh. 2002. *Intellektualnyie ulovki. Kritika filosofii postmoderna* [Intellectual tricks. Criticism of postmodern philosophy]. Moscow: Dom intellektualnoy knigi.

11. Tereshchenko, N., Shatunova, T. 2003. *Postmodern kak situatsiya filosofstvovaniya* [Postmodern as a situation of philosophizing]. SPb: Aleteyya.

12. Yahodzinskyi, S. 2016. "Konverhentsiia informatsiinykh merezh yak stratehichna sotsiokulturna innovatsiia" [Convergence of information networks as a strategic socio-cultural innovation]. *Visnyk Natsionalnoho aviatyynoho universytetu. Seriya: Filosofiia. Kulturolohiia*, № 1 (23): 34-38.

13. Yahodzinskyi, S. 2018. Pryntsyipy funktsionuvannia hlobalnykh informatsiinykh merezh: sotsialno-filosofskyi aspekt [Principles of the functioning of global information networks: the socio-philosophical aspect]. *Visnyk Natsionalnoho aviatyynoho universytetu. Seriya: Filosofiia. Kulturolohiia*, № 1 (27): 35-39.

С.Н. Ягодзинский

ВИРТУАЛЬНОСТЬ И РИЗОМНОСТЬ: БЫТИЕ НА ПЕРЕКРЕСТКЕ

Обосновывается ризомность социальных сетей. Доказывается, что в условиях информационного общества ризомность виртуального социального пространства определяет новый контур социальных взаимодействий, задает новые правила существования для большинства социальных практик. Установлено, что языковые игры являются средством смягчения негативных последствий фрагментации социального пространства.

Ключевые слова: информационное общество, общественное бытие, культура постмодерна, виртуальность, ризома, языковая игра, симулякр.

S. Yahodzinskyi

VIRTUALITY AND RHIZOMA: BEING AT A CROSSROAD

Introduction. The rhizome character of social networks is proved in the article. The main **aim and task** of our research is the representation in the categories of philosophy of the postmodern process of virtualization of modern social practices in order to identify patterns, trends and contradictions in the development of society as a system of social networks. **Research results.** To the properties of rhizomes, which determine its essence and potential, the researchers attributed the combination and heterogeneity, plurality, discontinuity, cartography, decalcomania. The listed principles of rhizome function give it unusual properties. Therefore, rhizome is more resistant to transformations, which completely rebuilds both its nature and the nature of its objects. **Conclusion.** It is proved that in the conditions of the Information society the virtual social space defines a new contour of social interactions, sets new rules of existence for most social practices. It has been established that language games are a means of mitigating the negative effects of the fragmentation of social space.

Keywords: Information society, social being, postmodern culture, virtuality, rhizome, language game, simulacrum.

УДК 140.8 (045)

М. А. Абисова

ГУМАНІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ «ФІЛОСОФІЇ СПІЛЬНОЇ СПРАВИ» М. ФЕДОРОВА

Національний авіаційний університет, maria.abysova@gmail.com; ORCID: 0000-0002-6461-7769

Анотація. У статті проаналізовано гуманістичний аспект космічного філософського вчення М. Федорова в контексті світського гуманізму, що сформувався у ХХ-му столітті й інтенсивно розвивається досі. Мета публікації – зіставити погляди мислителя з визначальними засадами світського гуманізму. Обґрунтовується, що основою зближення світського гуманізму й активного християнства М. Федорова є тема регулювання природних процесів, що ґрунтується на прогресі науки й техніки на свідомо-творчому етапі еволюції людства. Обумовлюючи смертність стихійність попереднього перебігу еволюції, мислитель обстоює ідею іманентного воскресіння всіх людських поколінь як кінцевої та найголовнішої мету існування людства. Авторкою показано, що активно-еволюціоністський підхід до вирішення проблеми смерті й безсмертя людини є співзвучним науковим пошукам сучасності, однак не збігається з магістральним напрямом світського гуманізму, що обґрунтовує доцільність скорочення кількості населення.

Ключові слова: воскресіння, людина, космічна філософія, проблема смерті, світський гуманізм.

Вступ

Ідея суб'єкта, що ґрунтується на картезіанському cogito, у минулому столітті зазнала нищівної критики з боку психології несвідомого та філософії радикальної минулості людського буття. Така де-суб'єктивізація людини не тільки проблематизує засади суспільних наук, а й ставить під загрозу фундаментальність правової та практичної організації соціального життя, оскільки позбавляє людину загальнозначущої нормативності. Визначальною тенденцією сучасної глобалізації є рух у напрямі поліфонічних і світоглядно-хаотичних соціальних форм, що вимагає зміцнити гуманістичні ціннісні орієнтири й

чітко сформулювати мету культурного розвитку. Власний варіант переоцінки ставлення людини до природи та самої себе запропонував російський космізм, який сучасна дослідниця Л. Ороховська оцінює як «ключ до вирішення глобальних проблем, що поставили людство на межу виживання» (Ороховська, 2005: 142). Окреслене коло питань актуалізує вивчення спадщини філософів-космістів.

Мета і завдання

Метою статті є експлікація змісту й об'єктивних засад гуманістичного ідеалу «Філософії спільної

справи» М. Федорова в умовах інституціалізації сучасного гуманістичного руху.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність розв'язання таких завдань:

- визначити місце гуманістичних ідей «Філософії спільної справи» у спадщині засновника космізму – М. Федорова;

- проаналізувати принципи сучасного гуманізму у контексті проблематики світського гуманізму, представленої в Гуманістичних маніфестах;

- показати актуальність ідей М. Федорова для сучасної гуманістичної традиції.

Методологія дослідження

Методологічною основою цього дослідження є компаративний метод, який дає змогу визначити й порівняти характерні риси світського гуманізму й активно-еволюційного вчення М. Федорова. Реконструкція філософських ідей мислителя через призму головних положень світського гуманізму здійснюється через застосування історико-культурного методу. Для окреслення значущих положень Гуманістичних маніфестів як документів, в яких відображено нормативно-ціннісну систему сучасної доби, використано принцип додатковості.

Результати

У дискурсі сучасної філософії культури досі не сформульовано однозначного визначення гуманізму. Слушною видається думка М. Моїсеєва, який у статті «Раціональний гуманізм» попереджає про небезпеку «спрощення» уявлення про гуманізм, зміщення його в побутовий контекст, профанацію. «Сучасні уявлення про гуманізм є здебільшого обивательськими, більшою чи меншою мірою пов'язані з емоційним настроєм і вихованням суб'єкта. Спрямованість гуманізму на досягнення благ людини, забезпечення розвитку особистості, індивідуальної свободи трактують переважно як потребу особистості, а не як її обов'язок, що у свідомості більшості не асоціюється з долею суспільства, людства» (Моїсеєв, 2009: 25).

Уявлення про гуманізм детерміновані різними соціокультурними контекстами осмислення сутності людини, її благ і свободи. Саме тому побутує безліч визначень феномену гуманізму як системи уявлень про сутність людини й умови її буття, які мають конкретно-історичний характер і визначаються антропологічними та ментальними цінностями певної культурної епохи. На цій обставині акцентує увагу М. Хайдеггер, зазначаючи, що в гуманізмі «чільне місце посідає не людина, а історична істота людини з її витоком в істині буття» (Хайдеггер, 1993: 338).

Однак усі різновиди гуманізму мають спільне підґрунтя – антропоцентризм. Залежно від того, як трактують людину, її сутність, роль і призначення в соціумі та світі (або ж брак цього), формується спрямованість (анти-)гуманістичних ідей. Тобто «від нашого уявлення про сутність людини залежить чимало: для конкретних людей – сенс і мета життя, усвідомлення того, як нам слід діяти і до чого прагнути, на що сподіватися або ким бути; для людських спільнот – яке суспільство ми маємо намір побудувати та які соціальні зміни необхідно

реалізувати. Відповіді на ці найважливіші питання залежать від того, чи визнаємо ми існування певної сутності людей. Якщо так, то яка вона? Чи такої «сутнісної» людської природи немає, а є лише здатність формуватися під впливом соціального оточення – економічних, політичних і культурних чинників?» (Стевенсон, 2004: 15).

На підставі зазначеного можна дійти висновку, що гуманізм – це соціокультурний феномен, система уявлень про людяність (*humanitas*) та умови її формування, що мають конкретно-історичний характер і визначаються цінностями певної культурної епохи. У цьому контексті доцільно проаналізувати зміст положень гуманістичних маніфестів – документів, що висвітлюють принципи сучасного гуманістичного бачення світу. Варто зауважити, що кожен з опублікованих текстів підписали знані вчені та громадські діячі, переконання яких узгоджувалися з основними принципами, викладеними в цих текстах.

Так, 1933 року в США було опубліковано «Гуманістичний маніфест I» (*Humanist Manifesto I*), головна ідея якого полягала в необхідності перегляду ставлення до релігії з позицій розвитку людського знання, формування нових наукових концепцій і досягнень. Не піддаючи сумніву вагоме значення релігії, автори Маніфесту засвідчують потребу «нового визначення засобів і завдань релігії» (*Гуманистический манифест I*, 2000: 67). Усі традиційні релігії, вважають вони, навряд чи здатні на це; тому актуальними є нові релігійні пошуки. «Створення такої релігії – нагальна потреба сучасності. Відповідальність за це лежить на нашому поколінні» (*Гуманистический манифест I*, 2000: 68). Таким чином, укладачі Маніфесту обстоюють засади релігійного гуманізму, однак такого, що не суперечить новітнім науковим досягненням. Для свого часу «Гуманістичний маніфест I» був досить радикальним документом, що поклав початок гуманістичному руху в різних варіантах (гуманізм релігійний, натуралістичний, науковий, етичний тощо).

Світоглядні пошуки й міжнародне співробітництво в другій половині ХХ століття зумовили організаційне оформлення гуманістичного руху, що відображено в «Гуманістичному маніфесті II» (*Humanist Manifesto II*). Укладений філософом П. Куртцем й унітаріанським священиком Є. Вілсоном, цей програмний документ порушує проблему виживання людства поміж численних небезпек, що загрожують соціальному добробуту та продовженню життя на Землі (екологічна катастрофа, перенаселення, діяльність антигуманних установ, тоталітарні репресії, загроза ядерної, біологічної та хімічної катастроф, поширення ірраціональних культів і релігійних учень, які проповідують смиренність й ізольованість). У документі міститься заклик до всіх людей планети прийняти комплекс загальних принципів, що стануть підставою для спільних дій; запропоновано проект всесвітнього світського суспільства, метою якого має стати «реалізація потенціалу кожного людського індивіда – не обраної меншості, а людства загалом» (*Гуманистический*

манифест II, 2000: 77). У цьому Манифесті сформульовано також визначення гуманізму: «Гуманізм – моральний процес, у якому для всіх нас є місце, який рухається понад і поза особливостями, що розділяють нас, героїчними постатями, догматичними віруваннями й обрядами, релігіями, що сягають у минуле, або їх простим запереченням» (Гуманістический манифест II, 2000: 72).

Слід зауважити, що більшість пропозицій, сформульованих у документі (протидія расизму та поширенню зброї масового ураження, дотримання прав людини), є цілком слушними, водночас, у Манифесті міститься чимало неоднозначних тверджень. Зокрема, прихильники філософії сучасного гуманізму схвалюють право людини на самогубство, аборти, розлучення, евтаназію та сексуальну свободу. На цій підставі виокремлено різні гуманістичні підходи: атеїстичний (пов'язаний з науковим матеріалізмом) і ліберально-релігійний (заперечує традиційні релігії).

Гуманістичний манифест III (2003) уклав і підписав колектив нобелівських лауреатів. Цей документ утверджує такі основні постулати, що загалом продовжують тези попередніх документів, а саме: визнано необхідність раціональної, ґрунтованої на досягненнях соціального прогресу ревізії системи людських цінностей, творення загальнолюдського культурного простору як діалогу різних духовних традицій, основи людських комунікацій та згоди.

Зазначені гуманістичні документи замикають гуманізм на людині й суспільстві. Однак у «Гуманістичному манифесті 2000...», підготовленому П. Куртцем, звучить заклик міжнародної громадськості до нового – планетарного гуманізму. Документ істотно відрізняється від попередніх гуманістичних манифестів-есе, передусім, тим, що він є повноцінною книгою. Автор полемізує стосовно більшості тез Гуманістичного манифесту 1973 року, співавтором якого він був.

У Манифесті серед іншого зазначено: «...У той час як світ дедалі активніше єднається в сім'ю народів, релігійно-етнічне протистояння розділяє його на ворожі табори. Знову набирають сили фундаменталістські релігії, що заперечують принципи гуманізму та світської культури і пропагують повернення до архаїчної релігійності. Водночас поширеними стають так звані паранормальні вірування «нового покоління» (New Age paranormal beliefs), заохочувані засобами масової інформації, які нав'язують громадськості містичне і паранормальне сприйняття дійсності. Засоби масової інформації охоплюють увесь світ. Телебачення, кіно, радіо, преса і книговидавництво підпорядковані конгломератам засобів масової інформації, головною метою яких є переважно реклама і збут продукції на світовому ринку. Крім того, виник і в багатьох університетах утвердився постмодернізм – учення, що переглядає провідні засади модернізму та гуманізму, критикує науку й техніку, ставить під сумнів гуманістичні ідеали та цінності. Погляди на майбутнє людства є переважно песимістичними, навіть апокаліптичними. Але ми не поділяємо їх, оскільки віримо, що можна створити

кращий світ. Реалії світової спільноти засвідчують, що тільки новий, планетарний гуманізм може вказати оптимальні шляхи до майбуття» (Гуманістический манифест 2000, 2000: 31-32).

Підсумовуючи, автори цього документа заявляють: «Нині найнагальнішим завданням світової спільноти є формування планетарного гуманізму – такого гуманізму, який стояв би на варті прав людини, обстоював людську свободу та гідність, водночас, встановлював би й обов'язки кожного індивіда перед людством» (Гуманістический манифест 2000, 2000: 46).

Тему планетарного гуманізму продовжено в манифесті «Неогуманізм: Декларація світських принципів і цінностей – особистих, соціальних і планетарних» (2010), укладеному П. Куртцем. Основні завдання сучасного планетарного гуманізму передбачають, «...що людство зобов'язане долати вузькі межі егоцентричного індивідуалізму та шовіністичного націоналізму. Планетарна спільнота потребує розроблення нових транснаціональних інститутів... Транснаціональні інститути вирішуватимуть питання, що виходять за кордони окремих держав...» (Kurtz, 2011: 12).

У контексті світоглядної позиції сучасного гуманізму П. Куртц зауважує: «Унікальна місія гуманізму в сучасному світі зумовлена його прихильністю до наукового натуралізму. Більшість поширених нині підходів до світоустрою є за своєю сутністю релігійними, містичними або теологічними. Витоки цих поглядів сягають сивої давнини, часів доурбаністичних, кочових і землеробських общин, однак їх не можна притосувати до умов індустріальної чи постіндустріальної глобальної інформаційної культури, що утверджується нині. Науковий натуралізм допомагає людині сформуувати логічно послідовний світогляд, позбавлений догм метафізики чи теології та ґрунтований на науці» (Kurtz, 2011: 16). Отже, сучасний гуманізм – науковий натуралізм, атеїзм і матеріалізм, його головним ворогом є фундаменталізм, що визначається як важка спадщина «доурбаністичного» суспільства, яка стоїть на заваді світовому прогресу.

Численні положення неогуманістичного манифесту заслуговують на увагу, оскільки порушують питання, які хвилюють більшість людей, громадські організації та уряди глибше, ніж у попередні часи. Однак є серйозні аргументи проти положень даного манифесту. Зокрема, тривогу викликають положення, що прямо або приховано визнають нагальну потребу щодо скорочення приросту населення.

Концептуальною основою закликів, що позбавляють гуманізм його антропоцентричної сутності, є представлення людини як суб'єкта, що має невід'ємне право на життя, а отже, на його припинення (смерть). Якщо смерть у контексті секулярного гуманізму розглядають як власність і невід'ємне право особистості, то цілком закономірно, що безсмертя постає як самообман, шкідлива ілюзія, що перешкоджає повноцінному людському буттю. Критика секулярного гуманізму спрямована не стільки проти ідеї безсмертя, скільки проти віри в безсмертя, яку вважають виявом психологічного та/або соціокультурного підґрунтя цієї віри. «Безсмертя, – зазначає П. Куртц, – це символ нашої агонії перед

Всесвітом і наша надія на майбутнє звільнення, це вперте небажання зустріти жорстоку кінцівку нашого буття, залежність і ненадійність, часто трагічність людського життя. Ті, хто вірить у безсмертя, вірять також, що в певний спосіб хто-небудь допоможе нам знайти вихід із наших поневірянь, скільки б нам не довелося на це чекати; що це море сліз можна подолати; і що зрештою, попри всі пережиті страждання, ми знову зустрінемося з тими, кого ми любимо і хто вже пішов від нас» (Куртц, 1999: 27).

На протипагу цьому, «гуманіст вважає, що той, хто вірить у безсмертя, знімає із себе моральну відповідальність, оскільки не бажає особисто керувати власною долею» (Куртц, 1999: 29), тобто розпоряджати своїм життям на власний розсуд. Це є можливим завдяки тому, що наше життя є нашою власністю, ми наділені невід'ємним правом власності на своє життя. Критика віри в безсмертя, викриття цієї віри як ілюзії в секулярному гуманізмі пов'язані з усвідомленням неминучості смерті.

Неспроможність запропонувати адекватне вирішення ключової світоглядної проблеми – проблеми смерті – засвідчує безпорадність цього світогляду в умовах сучасної цивілізації. У зв'язку із цим актуальними є пошуки творчої теоретичної альтернативи, що акцентує увагу власне на людині. Такою, на наш погляд, є філософія М. Федорова, низка положень якої є співзвучними тезам гуманістичних маніфестів ХХ-ХХІ століття, оскільки поєднують релігійне і природнонаукове обґрунтування, водночас, протистоять їм у головному – утвердженні гуманізму як можливості подолання смерті, причому не для обраних, а для всіх.

М. Федоров безмежно вірить у людський розум і науку. Разом із тим, мислитель рішуче відкидає замкнене на собі теоретизування й філософствування. Так, філософська думка, що передусе його власному вченню, не викликає у нього співчуття, оскільки вона, на його думку, не спромоглась віднайти істинну ціль існування людства, яка відкрилась йому. Категорично відкидаючи абстрактні теорії, він намагається перетворити теорію на знаряддя перетворення світу. Цю думку М. Федоров формулює так: «Думка і буття не є тотожними, тобто думка ще не здійснена, а має бути здійснена... Світ наданий не на споглядання, адже не світоспоглядання – поклонання людини... Вільними стають, а не народжуються. ...Ідея взагалі не суб'єктивна, але і не об'єктивна, вона проєктивна (...) Якби онтологію, науку про буття, можна було б не тільки мислити, але й відчувати, то її не можна було б відокремити від деонтології, тобто не можна було б відокремити те, що є, від того, що має бути» (Федоров, 1982: 294-295).

Ключовим, на наше переконання, у вченні М. Федорова є заклик до відмови від пасивного споглядання світу, абстрактної метафізики й необхідності визначення цінностей «належного» порядку речей. Раціональне поняття мислитель замінює проєктом – єдністю теоретичного знання та практичної дії. Проєкт людського існування, принципово досяжний для кожного, згідно з поглядами М. Федорова, – це безсмертя. Своє вчення філософ називає «активним християнством», віднайшовши в глибинах «Благої вісті» Христа, насамперед, її кос-

мічний сенс: заклик до активного перетворення природного, смертного світу на інший, не-природний, безсмертний божественний тип буття. Він є для мислителя образом Царства Божого.

Саме із байдужого ставлення до смерті виводяться усі недоліки культури, промисловості, науки, тому М. Федоров взагалі не сприймає те суспільство, яке не займається проблемою смерті й безсмертя. Головне випробування людини – миттєвість життя, тому замість того, щоб боротися за «місце під сонцем», люди мають згуртуватися навколо боротьби проти головного ворога – мерті заради досягнення безсмертя.

Свідоме управління еволюцією, вищий ідеал одухотворення світу віддзеркалено у М. Федорова у формі послідовного ланцюжка завдань: регулювання «метеоричних», космічних явищ; перетворення стихійно-руйнівного впливу природних сил на свідомо спрямований; формування нового типу організації суспільства – «психократії» на підставі синівської, родинної свідомості; робота над подоланням смерті, перетворенням фізичної природи людини; нескінченна творчість безсмертного життя у Всесвіті. Для реалізації цієї грандіозної мети російський мислитель закликає до спільного пізнання, досвіду та праці в межах реального світу, реальних коштів і можливостей з твердим переконанням стосовно того, що ці межі будуть поступово розширюватися.

Панування над стихійними силами світу людина намагалася утримувати, на його думку, насамперед, завдяки штучним знаряддям, які вона продукувала за допомогою технічних засобів і машин. Технізація, вважає М. Федоров, може бути лише тимчасовою і другорядною, однак не головною метою розвитку людства. Необхідно, щоб людина всю силу розуму, кмітливості, розрахунків, осяяння спрямувала не на штучні придатки до власних органів, а на спільну справу опанування некерованих сил природи.

За М. Федоровим, людство «зрадило» Батька Небесного спочатку заради виконання волі «дружини» (первородний гріх). Низкою наступних зрад була відмова від землеробства, села (праху своїх предків), переїзд до міста, надання переваги «юридико-економічному» суспільству над сім'єю та родинною громадою. За ці зради людство розплачується «неродинними стосунками», війнами, втратою сенсу життя, смертю. «Неродинні стосунки» – юридично-економічні відносини, клановість, міжнародна ворожнеча; їхні наслідки – громадянськість, державність замість «вітчизняності». Цивілізація, державність – ухилення від виконання обов'язку щодо поверненню дару, отриманого від батьків, – життя. М. Федоров упевнений, що за умови «братерського» стану самі собою зникнуть ворожнеча, чвари, війна. Прагнення зберегти синкретичний ідеал традиційного патріархального побуту інколи спричинює оспівування соборного ідеалу «всестанової громади» (Федоров, 1982: 254).

Спадщина М. Федорова просякнута унікальним соборним духом. Він пестує думку про загальну спорідненість як модель та проєкт всесвітнього

споріднення, за якого всі усвідомлюють себе братами, почуваючи себе синами померлих. Жоден з ідеалів, які досі обирало людство як свою найвищу мету, не закликав усіх без винятку до спільної справи, причому не тільки тих, хто живий, а й усіх померлих, і всіх тих, кому ще доведеться жити, зрештою, усе в природі, Всесвіті. Донині свідомість, розум, моральність були локалізовані на земній планеті; через воскресіння тих поколінь, які жили на землі, свідомість поширюватиметься у всі куточки Всесвіту. Проте лише за умови з'єднання релігії і науки є можливим подальше поширення впливу розумних істот і поза нашої землі. Хоча воскресіння всіх предків може здаватися кінцевою метою спільної справи, насправді воно – лише засіб об'єднання всього людського роду в єдине братерство, споріднене за кров'ю та вітчизною. Вихідною моделлю такого єднання і братерства є нероздільна єдиносущна християнська Трійця. Звідси, щоб об'єднатися, всі мають визнати Трійцю, а щоб визнати, потрібно об'єднатися.

Об'єднання М. Федоров пов'язує із закликком: назад, до батьків, до предків. Не зважаючи на те, що природа рухається лише вперед, веде за собою всіх, утверджує свій закон – незворотність процесів у часі, вихід із кризи для людства М. Федоров пов'язує із напрямком, зворотнім до природного перебігу подій. Культ предків є природно-емоційним підґрунтям тієї віри у «спільну справу», у якій філософ убачав принцип об'єднання людей, зв'язку між ними. «Жива релігія є лише релігіонізацією, тобто зведенням у площину релігії питання про життя і смерть, загальне повернення життя, загальне воскресіння» (Федоров, 1982: 236).

Які ж аргументи наводить М. Федоров для обґрунтування своєї позиції? Мислитель переконаний, що його вчення ґрунтується на християнській релігії: про це свідчить як одна з його головних настанов – воскресіння з мертвих, так і засоби її здійснення – суспільство має зайнятися релігійним навчанням і релігійно-практичною діяльністю. Він спирається на богословське визначення Бога як всеблагого духу, всеблагість якого не може допустити вічного покарання грішників. Сенс патрофікації саме і полягає в тому, щоб уникнути гніву Божого в день «Страшного суду» не тільки для сучасних, а й попередніх поколінь аж до Адама. Звідси, проект воскресіння предків є спосіб вирішення протиріччя християнської доктрини про наявність всеблагого Бога із положенням про вічне покарання за гріхи, скоєні протягом миттєвого життя на землі. Дії, пропонувані М. Федоровим, передбачають й численні виховні заходи: повернення синів до могил батьків (зворотне повернення від міста до села), будівництво численних храмів, шанування священної історії і культивування природничих наук у храмах-музеях, припинення класової боротьби, примирення віруючих з невіруючими заради «спільної справи».

Релігія «спільної справи», на думку М. Федорова, передбачає надання сенсу людському буттю та історії. Вона має утвердити віру у фантастично безмежні можливості людства в його активно-еволюційному зростанні до нового, вищого типу – безсмертного людства.

Водночас, визначальна ідея філософії «спільної справи» про воскресіння всіх поколінь і досягнення безсмертя людей була принципово не сумісною із загальноприйнятим уявленням про прогрес і вимагала нового його трактування, що стосувалося й механізму прогресу, що заперечує обов'язковість зміни поколінь, а отже, і невідворотність смерті. Збільшення чисельності людства є передбачуваним і навіть необхідним для розв'язання не тільки земних, а й космічних проблем. Звідси, М. Федоров запропонував замінити «смертницьку» модель прогресу «безсмертницькою». Попри те, що М. Федоров не приймає слово «гуманізм», його ідеї по праву можна назвати «гуманістичним активізмом». У цьому, передусім, і полягає вагомий внесок мислителя.

Обговорення

Один із перших дослідників і популяризаторів філософської творчості М. Федорова В. Кожевников 1908 року про свого наставника зазначав: «... мислитель, який створив ціле вчення, дивовижне за глибиною, змістовністю та логічною стрункністю, залишився невідомим для більшості наших філософів-фахівців» (Кожевников, 2004: 30). Упродовж останніх років ситуація змінилася. Істотно збільшилася кількість різнопланових робіт, присвячених філософії М. Федорова: у межах філософського дискурсу (М. Абрамов, В. Нікітін), літературознавства (А. Гачева, О. Казіна), педагогічної думки (Є. Плеханов), контексті музейної справи (М. Каулен, М. Хрустальова), ноосферних (Е. Калінін, Б. Режабек), екологічних, глобалістських, релігійно-філософських пошуків (С. Семенова). Однак вчення М. Федорова, основними положеннями якого є: воскресіння предків, досягнення безсмертя, регуляція природи в космічному масштабі є недостатньо дослідженим кризь призму сучасних теорій гуманізму.

Висновки

Учення засновника космізму М. Федорова має важливе значення для еволюції гуманістичних ідей як заклик до утвердження людства в його моральній сутності, пов'язаний із перетворенням руйнівної сили природи на силу творчу за умови соборного єднання людства. Моральний абсолютизм прогностичної думки М. Федорова протистоїть сучасним антигуманістичним закликам до згортання людства, скорочення його чисельності, що відображено в сучасних гуманістичних маніфестах. Філософія М. Федорова становить неабиякий науковий інтерес як організаційна програма, згідно з якою саме завдяки поверненню всіх померлих можна реалізувати ті завдання, які поставили перед людством еволюційні закони, «вшистовхавши» його в простори Всесвіту. Ідеал «спільної справи» пропонує вихід для будь-якого онтологічного варіанту, оскільки передбачає активне перетворення дійсності шляхом регуляції природних сил, у чому людство вкрай зацікавлене. Теоретична значущість порівняння ціннісних орієнтирів розвитку світу, запропонованих сучасним гуманізмом та російською космічною філософією в особі М. Федорова, обумовлена нагальною потребою в ефективних

інтеграційних механізмах та ідеологічних векторах поступу людства ХХІ століття.

Список літератури

1. Аляев Г. Е. Историко-философская инвектива Николая Федорова / Г. Е. Аляев // Вісник Національного авіаційного університету. – 2008. – № 1 (7). – С. 10–15. – (Серія «Філософія. Культурологія»).
2. Гуманистический манифест I [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://web.archive.org/web/20110617222609/http://www.humanism.ru/gm1.htm>. – Загл. с экрана.
3. Гуманистический манифест II [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://web.archive.org/web/20110616173346/http://www.humanism.ru/gm2.htm>. – Загл. с экрана.
4. Дротянко Л. Г. Космос как философская и физико-математическая проблема / Л. Г. Дротянко // Вісник Національного авіаційного університету. – 2007. – № 1 (5). – С. 16–21. – (Серія «Філософія. Культурологія»).
5. Кожевников В. А. Опыт изложения учения Н. Ф. Федорова по изданным и неизданным произведениям, переписке и личным беседам / В. А. Кожевников. – М.: Мысль, 2004. – 575 с.
6. Куртц П. Гуманистический манифест 2000: Призыв к новому планетарному гуманизму / П. Куртц // Современный гуманизм: Документы и исследования. – М.: Рос. гуманист. о-во, 2000. – С. 47–48.
7. Куртц П. Искушение потусторонним: пер. с англ. / П. Куртц. – М.: Академический Проект, 1999. – 601 с.
8. Моисеев Н. Н. Рациональный гуманизм / Н. Н. Моисеев // Здравый смысл. – 2009. – № 2 (51). – С. 25.
9. Ороховська Л. А. Ідеї космізму в контексті процесу глобалізації / Л. А. Ороховська // Вісник Національного авіаційного університету. – 2005. – № 2 (6). – С. 141–145. – (Серія «Філософія. Культурологія»).
10. Семенова С. Г. Философ будущего века: Николай Федоров / С. Г. Семенова. – М.: Пашков дом, 2004. – 584 с.
11. Стевенсон Л. Десять теорий о природе человека [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://yanko.lib.ru/books/philosoph/stevenson=10_theories_of_human_nature=ann.htm. – Загл. с экрана.
12. Федоров Н. Ф. Сочинения / Н. Ф. Федоров; под общ. ред. А. В. Гулыги. – М.: Мысль, 1982. – 709 с.
13. Хайдеггер М. Письмо о гуманизме // Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления / пер. с нем. В. В. Библихина. – М.: Республика, 1993. – 447 с.
14. Kurtz P. Neo-Humanist Statement Of Secular Principles And Values: Personal, Progressive, and Planetary / P. Kurtz. – NY: Prometheus Books, 2011. – 61 p.

References

1. Alyaev, G.E. (2008). Istoriko-filosofskaya invektivka Nikolaya Fedorova [Historical-philosophical invective of Nikolai Fedorov].

M. A. Abisova

ГУМАНИСТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ «ФИЛОСОФИИ ОБЩЕГО ДЕЛА» Н. ФЕДОРОВА

В статье проанализирован гуманистический аспект космического философского учения Н. Федорова в контексте светского гуманизма, сформировавшегося в XX веке и интенсивно развивающегося до сих пор. Цель публикации – сопоставить взгляды мыслителя с ключевыми принципами светского гуманизма. Основой сближения светского гуманизма и активного христианства Н. Федорова выступает тема регулирования естественных процессов, основанного на прогрессе науки и техники на сознательно-творческом этапе эволюции человечества. Обуславливая смертность стихийностью предыдущего течения эволюции, мыслитель отстаивает идею имманентного воскрешения всех человеческих поколений как конечную и наиглавнейшую цель существования человечества. Активно-эволюционистский подход к решению проблемы смерти и бессмертия человека созвучен научным поискам современности, однако не совпадает с магистральным направлением светского гуманизма, который обосновывает целесообразность сокращения численности населения.
Ключевые слова: воскрешение, человек, космическая философия, проблема смерти, светский гуманизм.

M. A. Bysova

HUMANISTIC POTENTIAL OF "PHILOSOPHY OF COMMON CAUSE" OF N. FEDOROV

Introduction. The article is devoted to the humanistic aspect of the cosmic philosophical doctrine of N. Fedorov analyzed in the context of secular humanism, which was formed in the 20th century and is still developing intensively. **The aim** of the article is to contrast the views of the thinker N. Fedorov with the key principles of secular humanism. **The tasks are:** – to determine the place of humanistic ideas of "Philosophy of the common case" in the heritage of the founder of cosmic philosophy – M. Fedorov; – to analyze the principles of modern humanism in the context of the issues of secular humanism, presented in the Humanist Manifestos; – to show the relevance of the ideas of M. Fedorov for the modern humanistic tradition. **Research methods** are: – a comparative method that enables to identify and compare the characteristic features of secular humanism and the active-evolutionary doctrine of M. Fedorov; – historical and cultural method is applied to restore the ideas of M. Fedorov through the prism of the main provisions of secular humanism; – principle of

Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu, Bulletin of the National Aviation University, 1(7), 10-15 [in Russian].

2. Gumanisticheskii manifest I [Humanistic Manifesto I]. (n.d.). [web.archive.org. Retrieved from https://web.archive.org/web/20110617222609/http://www.humanism.ru/gm1.htm](https://web.archive.org/web/20110617222609/http://www.humanism.ru/gm1.htm) [in Russian].

3. Gumanisticheskii manifest II [Humanistic Manifesto II]. (n.d.). [web.archive.org. Retrieved from https://web.archive.org/web/20110616173346/http://www.humanism.ru/gm2.htm](https://web.archive.org/web/20110616173346/http://www.humanism.ru/gm2.htm) [in Russian].

4. Drotianko, L.G., & Sadovoi, N.I. (2007). Kosmos kak filosofskaia i fiziko-matematicheskaia problema [Cosmos as a philosophical and physico-mathematical problem]. Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu, Bulletin of the National Aviation University, 1(5), 16-21 [in Russian].

5. Kojevnikov, V.A. (2004). Opyt izlozheniia ucheniia N.F. Fedorova po izdannym i neizdannym proizvedeniim, perepiske i lichnym besedam [The experience of the presentation of the teachings of N. Fedorov on published and unpublished works, correspondence and personal conversations]. Moscow: Mysl [in Russian].

6. Kurtz, P. *Iskushenie potustoronnim* [The temptation of the beyond]. (V.A. Kuvakina, Trans). Retrieved from http://polkurts.narod.ru/Iskushenie_potustoronnim.htm [in Russian].

7. Kurtz, P. (2000). Gumanisticheskii manifest 2000: Prizyv k novomu planetarnomu gumanizmu [Humanistic Manifesto 2000: A Call for a New Planetary Humanism]. Sovremennyi gumanizm: Dokumenty i issledovaniia, Modern Humanism: Documents and Research, 47-48. Moscow: Ros. gumanist. obsc-vo [in Russian].

8. Moiseev, N.N. (2009). Ratsionalnyi gumanizm [Rational humanism]. Zdravyy smysl, Common sense, 2(51), 25 [in Russian].

9. Orokhovska, L.A. (2005). Idei kosmizmu v konteksti protsesu hlobalizatsii [Cosmic Ideas in the Context of the Globalization Process]. Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu, Bulletin of the National Aviation University, 2(6), 141-145 [in Ukrainian].

10. Semenova, S.G. (2004). *Filosof buduscego veka: Nikolai Fedorov* [Philosopher of the next century: Nikolai Fedorov]. Moscow: Pashkov dom [in Russian].

11. Stevenson, L. *Desiat teorii o prirode cheloveka* [Ten theories about the nature of man]. Retrieved from http://yanko.lib.ru/books/philosoph/stevenson=10_theories_of_human_nature=ann.htm [in Russian].

12. Fedorov, N.F. (1982). *Sochineniia* [Compositions]. A. V. Gulyga (Eds.). Moscow: Mysl [in Russian].

13. Haidegger, M. (1993). Pismo o gumanizme [A Letter on Humanism]. *Haidegger M. Vremia i bytie: Stati i vystupleniia, Heidegger M. Time and Being: Articles and speeches* (p. 447). (V. V. Bibihina, Trans). Moscow: Respublika [in Russian].

14. Kurtz, P. (2011). *Neo-Humanist Statement Of Secular Principles And Values: Personal, Progressive, and Planetary*. NY: Prometheus Books.

additionality is used to outline the meaningful provisions of the Humanist Manifestos as documents that reflect the normative-value system of modern time. **Research results.** M. Fedorov argues that evolutionary process is expected to be directed by human reason and morality dictate. The basis for the convergence of secular humanism and active Christianity of M. Fedorov is the theme of regulating natural processes based on the progress of science and technology at the consciously creative stage of the mankind's evolution. Causing mortality by the spontaneity of the previous course of evolution, the thinker defends the idea of the immanent resurrection of all human generations as the ultimate and most important goal of the mankind's existence. To M. Fedorov's thought the search for immortality is the object of comprehensive scientific inquiry and the greatest reason for unification of people of the Earth, regardless of their nationality, race, citizenship or wealth. Achieving immortality for individuals alive today and future generations and resurrection of all people who ever lived are two inseparable goals, according to M. Fedorov. **Discussion.** The doctrine of M. Fedorov, the main provisions of which are: the resurrection of ancestors, the achievement of immortality, and the regulation of nature on a cosmic scale is not sufficiently investigated through the prism of modern theories of humanism. **Conclusion.** Active-evolutionary approach to the problem of death and immortality of man of M. Fedorov is in tune with the modern scientific quest, but it does not coincide with the main direction of secular humanism, which proves the feasibility of population decline.

Keywords: resurrection, man, cosmic philosophy, problem of death, secular humanism.

УДК 147.7: [001:316.324.8] «20»

Л. В. Броннікова

ЄДНІСТЬ ФУНДАМЕНТАЛЬНОГО ТА ПРИКЛАДНОГО ЗНАННЯ У ВИСОКИХ ТЕХНОЛОГІЯХ

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Анотація. У статті розглядається проблема взаємодії науки та високих технологій у постнекласичній науці початку XXI століття. Формування постнекласичної раціональності пов'язане зі зміною ролі науки в інформаційному суспільстві. Саме тому предметом уваги філософів стала проблема зв'язку фундаментального та прикладного досліджень з високими технологіями. Різні приклади показують варіативність взаємодії цих типів наукових досліджень із технологіями. В той же час роль фундаментальної науки у створенні технологій є незаперечною. Більшість учених вважають зв'язок фундаментальної та прикладної науки та технологій органічним і необхідним.

Ключові слова: наука, знання, фундаментальна наука, прикладна наука, постнекласична наука, високі технології.

Вступ

Всебічне вивчення науки, закономірностей її функціонування та розвитку має як теоретичне, так і практичне значення. Проблема співвідношення, взаємозв'язку фундаментального та прикладного знання з технологіями обговорювалась ще у 60-70 рр XX століття. Ця проблема знов набула актуальності за часів постнекласичної науки, оскільки виникають нові форми наукового знання, в яких інтегровані фундаментальні та прикладні аспекти. Але в наш час активно розвиваються і високі технології, які по-різному пов'язані зі фундаментальними та прикладними дослідженнями.

Питання взаємодії науки та високих технологій у філософській літературі висвітлено в працях вітчизняних та зарубіжних авторів, зокрема, в працях В. Князева, В. Онопрієнка, М. Онопрієнка, Л. Дротянко, Н. Ченбай, Б. Пружиніна, М. Карлова, О. Мамчур та інших.

Проблеми специфіки постнекласичної науки у різних аспектах піднімають в своїх публікаціях І. Касавін, О. Князева, С. Курдюмов, В. Стьопін, І. Чернікова. Науковий статус понять фундаментального та прикладного докладно висвітлює Л. Дротянко в монографії «Феномен фундаментального і прикладного знання» (Дротянко, 2000).

У «Новій філософській енциклопедії» визначено, що фундаментальні та прикладні дослідження відрізняються за своїми соціокультурними цілями, за формою організації і трансляції знання. Разом із тим, ці два типи досліджень мають головну мету – пошук нового знання. Фундаментальні дослідження спрямовані на підсилення інтелектуального потенціалу суспільства шляхом отримання нового знання та його використання в загальній системі освіти та

підготовці кадрів. Прикладні дослідження спрямовані на досягнення конкретної практичної мети (Мирский, 2004).

Високі технології (high technology) або мегатехнології у довідковій літературі визначаються не дуже чітко, але в різних дефініціях повторюється те, що це є надскладні технології. Чим меншою є міра участі в цих технологіях людини, тим вони вищі. Високі технології поділяються на промислові та соціальні. В даній роботі будуть згадуватись лише промислові технології таких галузей, як електроніка, робототехніка, нанотехнології, створення космічних апаратів, біотехнологія.

Мета і завдання

Метою статті є аналіз нових взаємовідносин між наукою та технологією, які зумовлені трансформаціями суспільного життя на початку XXI століття. Завданням даної статті є уточнення змісту та ролі фундаментальних і прикладних досліджень, їхніх зв'язків із високими технологіями у сучасній науці. Прагматизація науки змінює процеси виробництва знань. У такий спосіб, взаємодія цих типів досліджень із новітніми технологіями також зазнає змін.

Методологія дослідження

Методологічною основою дослідження є комплекс філософських та загальнонаукових методів, що забезпечує аналіз процесів, які відбуваються у сучасній науці, та визначення стратегій її подальшого розвитку. У статті також застосовані системний і синергетичний підходи, що дозволяє розглянути специфіку постнекласичної науки в широкому соціокультурному контексті. Синергетика пропонує міждисциплінарну методологію для розуміння властивостей динаміки самоорганізації в природі та соціумі і, у такий спосіб, допомагає досліджувати нелінійні, складні процеси,